

POSTANOWIENIE

Dnia 30 listopada 2018 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Karol Weitz (przewodniczący)

SSN Władysław Pawlak (sprawozdawca)

SSN Marta Romańska

w sprawie z powództwa S. D. i J. D.

przeciwko Województwu (...)

o zapłatę,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej

w dniu 30 listopada 2018 r.,

zażalenia powodów na postanowienie Sądu Apelacyjnego w (...)

z dnia 10 kwietnia 2018 r., sygn. akt VI ACa (...),

oddala zażalenie.

UZASADNIENIE

Wnosząc skargą kasacyjną z dnia 13 lutego 2018 r. od wyroku Sądu Apelacyjnego w (...) z dnia 23 października 2017 r., sygn. akt VI ACa (...), powodowie S. D. i J. D. domagali się zwolnienia od kosztów sądowych w zakresie opłat sądowych, które ze względu na wartość przedmiotu zaskarżenia i charakter współuczestnictwa procesowego (art. 4 ust. 1 zd. 2 ustawy z dnia 28 lipca 2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych, jedn. tekst: Dz. U. z 2018 r., poz. 300, dalej: „u.k.s.c.”) w odniesieniu do każdego z nich wyniosły po 96 746 zł.

Postanowieniem z dnia 1 marca 2018 r. Sąd Apelacyjny w (...) oddalił wnioszek powodów. Na podstawie ich oświadczeń ustalił, że powód J. D. zamieszkuje w lokalu mieszkalnym o wartości 280 000 zł. Jest właścicielem: lokalu użytkowego o wartości 300 000 zł, lokalu mieszkalnego o wartości 500 000 zł, a także współwłaścicielem (wraz z powodem S. D.): lokalu garażowego o wartości 40 000 zł; nieruchomości położonej w W. zabudowanej budynkiem mieszkalnym o powierzchni blisko 900 m² i wartości 2,5 mln zł oraz nieruchomości położonej w Z. o powierzchni ponad 15 ha, zabudowanej wieloma budynkami, w tym budynkiem mieszkalnym o powierzchni ponad 200 m², o łącznej wartości 3,5 mln zł. Z żoną uzyskuje dochody w kwocie blisko 10 000 zł miesięcznie. Ponadto na jego rzecz została zasądzona prawomocnym wyrokiem kwota 1 808 388 zł z ustawowymi odsetkami od dnia 1 września 2014 r. do dnia zapłaty; wierzytelność tą zajął komornik sądowy do wysokości 2 009 000 zł.

Z kolei powód S. D. mieszka w lokalu o wartości 800 000 zł. Jest właścicielem nieruchomości położonej w R. o wartości 130 000 zł, łodzi motorowej o wartości 40 000 zł, a ponadto wraz z powodem J. D. jest współwłaścicielem opisanych wyżej nieruchomości położonych w W. i Z. o łącznej wartości 6 mln zł. Wraz z żoną uzyskuje dochody ok. 11 000 zł miesięcznie. Również i na jego rzecz została zasądzona prawomocnym wyrokiem kwota 1 808 388 zł z ustawowymi odsetkami o dnia 1 września 2014 r., którą zajął komornik sądowy do kwoty 2 270 000 zł.

W ocenie Sądu Apelacyjnego posiadane przez powodów aktywa majątkowe w postaci nieruchomości i stałych miesięcznych dochodów nie uzasadniają zwolnienie ich od kosztów sądowych. Zwrócił uwagę, że na chwilę wydania postanowienia o odmowie zwolnienia od kosztów sądowych łączne sumy zasądzonych na rzecz każdego z powodów należności głównych w kwotach po 1 808 388 zł, plus skapitalizowane odsetki ustawowe, wynoszą po 2 303 737,68 zł.

Zaskarżonym postanowieniem Sąd Apelacyjny odrzucił skargę kasacyjną powodów z uwagi na brak pokrycia przez nich opłat sądowych od skargi kasacyjnej, które na podstawie art. 112 ust. 3 u.k.s.c. zobowiązani byli do uiszczenia

bez wezwania, w terminie tygodniowym od doręczenia postanowienia o oddaleniu wniosku o zwolnienie od tych opłat.

W zażaleniu powodowie domagali się uchylecia zaskarżonego postanowienia po uchyleniu na zasadzie art. 380 k.p.c. w zw. z art. 398²¹ k.p.c. postanowienia Sądu Apelacyjnego z dnia 1 marca 2018 r. o odmowie zwolnienia od opłat sądowych od skargi kasacyjnej. Zarzucili naruszenie art. 398⁶ § 2 k.p.c. przez wadliwe odrzucenie skargi kasacyjnej jako nieopłaconej w sytuacji, gdy Sąd Apelacyjny bezpodstawnie oddalił w całości ich wnioski o zwolnienie od opłat sądowych od skargi kasacyjnej. W uzasadnieniu wskazali, że pomimo wykazania niezwykle trudnej i skomplikowanej sytuacji życiowej oraz zdrowotnej, a w szczególności majątkowej, spowodowanej prowadzeniem wobec nich postępowania egzekucyjnego, którego przedmiotem były wielomilionowe zobowiązania wobec wierzyciela - Skarbu Państwa, nie zostali zwolnieni od opłat sądowych.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

W związku z wnioskiem powodów o kontrolę w trybie art. 394¹ § 3 k.p.c. w zw. art. 380 k.p.c., art. 398²¹ k.p.c. i art. 397 § 2 k.p.c. postanowienia Sądu Apelacyjnego w W. z dnia 1 marca 2018 r., które miało wpływ na zaskarżone postanowienie o odrzuceniu skargi kasacyjnej, należało dokonać merytorycznej kontroli postanowienia z dnia 1 marca 2018 r., a w konsekwencji oceny wniosku powodów o zwolnienie od kosztów sądowych w zakresie opłat od skargi kasacyjnej.

Stosownie do art. 102 ust. 1 i 2 u.k.s.c. zwolnienia od kosztów sądowych może domagać się osoba fizyczna, jeśli złoży oświadczenie, z którego wynika, że nie jest w stanie ich ponieść bez uszczerbku utrzymania dla siebie i rodziny. Do wniosku o zwolnienie od kosztów sądowych powinno być dołączone oświadczenie obejmujące szczegółowe dane o stanie rodzinnym, majątku, dochodach i źródłach utrzymania osoby ubiegającej się o zwolnienie od kosztów.

Oceny sytuacji majątkowej strony składającej wnioski o zwolnienie od kosztów sądowych dokonuje się na podstawie danych zawartych w jej oświadczeniu, chyba, że sąd poweźmie wątpliwości co do jej rzeczywistego stanu majątkowego i zarządzi w tej materii dochodzenie (art. 109 ust. 1 u.k.s.c.).

Regulacja instytucji zwolnienia od kosztów sądowych przewiduje wyłom od zasady ponoszenia ich przez strony i ma charakter wyjątkowy. Stanowi bowiem w istocie pomoc państwa dla osób, które ze względu na trudną sytuację materialną nie mogą uiścić tych kosztów bez wywołania uszczerbku w koniecznych kosztach utrzymania siebie i rodziny, i jest to swoistego rodzaju kredyt, udzielany przez państwo tym osobom, aby w ten sposób nie zamykać im drogi sądowej do dochodzenia przysługujących im praw. Z drugiej strony pamiętać trzeba, że zobowiązania osób ubiegających się o zwolnienie od kosztów sądowych, które generują należące do tych osób składniki majątkowe trwałe i koszty związane z ich eksploatacją oraz utrzymaniem nie mogą być zaspakajane z pierwszeństwem przed zobowiązaniami w stosunku do Skarbu Państwa z tytułu kosztów sądowych. W przypadku, gdy majątek osoby domagającej się zwolnienia od kosztów sądowych jest obciążony zobowiązaniami, których spłata jest zabezpieczona rzeczowo (hipoteka, zastaw), względnie składniki tego majątku są przedmiotem postępowania egzekucyjnego, zasadnicze znaczenia dla oceny tego wniosku ma wartość majątku jako różnica między aktywami i pasywami (tzw. wartość netto majątku) oraz wysokość dochodów uzyskiwanych przez wnioskodawcę, wolnych od zajęć egzekucyjnych i innych obciążeń z mocy przepisów prawa, wyprzedzających należności z tytułu kosztów sądowych (tzw. dochód rozporządzalny netto).

W uzasadnieniu wniosku o zwolnienie od kosztów sądowych powód S. D. wskazał, że jego zadłużenie w stosunku do Skarbu Państwa wynosi ok. 1 000 000 zł, a ponadto spoczywa na nim obowiązek zapłaty do końca 2018 r. podatku, od zasądzonej w tej sprawie wyrokiem Sądu Apelacyjnego z dnia 23 października 2017 r. kwoty 1 808 388 zł, w wysokości ok. 600 000 zł. Ma ponad 80 lat i jest osobą schorowaną. Powód J. D. również powołał się na obowiązek zapłaty podatku z tego tytułu w kwocie ok. 600 000 zł. Obaj powodowie podali, że przeciwko nim toczy się postępowanie z powództwa Skarbu Państwa o zapłatę 2 618 660 zł z tytułu nakładów na nieruchomości przy ul. A. w W.

W oświadczeniach składanych w postępowaniu przed Sądem Apelacyjnym nie powoływali się na zajęcia komornicze ich emerytur, a w szczególności na zajęcia wierzytelności z tytułu wynajmu. Powód J. D. w swoim oświadczeniu majątkowym podał, że nie ma oszczędności, zaś powód S. D. oświadczył, że ma

zablokowane konto bankowe przez komornika. Twierdzenia dotyczące zajęć komorniczych świadczeń emerytalnych i wierzytelności pojawiły się dopiero w uzasadnieniu niniejszego zażalenia (sporządzonego przez ich pełnomocnika), przy czym powodowie nie wyjaśnili, że nie mogli powołać się na te okoliczności we wniosku o zwolnienie od kosztów sądowych, względnie, potrzeba ich przytoczenia wynikała później. W konsekwencji z formalnego punktu widzenia twierdzenia te jako spóźnione, należało pominąć na podstawie art. 394¹ § 3 k.p.c. w zw. z art. 398²¹ k.p.c., art. 381 k.p.c. i art. 397 § 2 k.p.c. Należy jednak zauważyć, że dochody netto w dwuosobowym gospodarstwie domowym powoda S. D. wynoszą 11 000 zł netto, a po odliczeniu jego świadczenia emerytalnego, które jak twierdzi zostało zajęte, dochody te wynoszą 9 200 zł netto (nie wspomina o zajęciu wierzytelności z tytułu wynajmu także w oświadczeniu złożonym w związku z niniejszym zażaleniem - k. (...), poza zajęciem zasądzonej w tej sprawie prawomocnie należności z tytułu bezumownego korzystania z nieruchomości), zaś w gospodarstwie domowym powoda J. D. jest to kwota 9 700 zł netto (k. (...); w swoim oświadczeniu złożonym do niniejszego zażalenia nie wspomina o zajęciu komorniczym - k. (...) i n., poza zajęciem zasądzonej w tej sprawie prawomocnie należności z tytułu bezumownego korzystania z nieruchomości). W oświadczeniu majątkowym powoda S. D. nie ma mowy o zajęciu świadczeń emerytalnych małżonki, zaś oświadczenia majątkowe obu powodów zawierają wyliczenia wydatków związanych m.in. z utrzymaniem trwałych aktywów majątkowych (k. (...)). Dla porównania przeciętne wynagrodzenie w gospodarce narodowej w 2017 r. wyniosło 4 271,51 zł brutto (czyli około 3 000 zł netto) – MP z 2018 r., poz. 187.

Nową okolicznością, na którą powodowie mogli się powołać dopiero w zażaleniu jest konieczność pokrycia kosztów egzekucyjnych, których wysokość komornik sądowy określił w odniesieniu tylko do opłat egzekucyjnych na poziomie powyżej 100 000 zł co do każdego z nich. Jednak koszty egzekucyjne nie mogą wyprzedzać kosztów sądowych. Poza tym egzekucja jest - jak twierdzą - prowadzona z nieruchomości położonej w W., a zatem z niej może nastąpić pokrycie kosztów egzekucyjnych.

Według danych GUS i NBP (ISBnews), poziom przeciętnego miesięcznego dochodu rozporządzalnego (czyli po potrąceniu podatku dochodowego i świadczeń

na rzecz ZUS) na osobę w 2017 r. w Polsce wyniósł prawie 1 600 zł, zaś przeciętny majątek netto gospodarstwa domowego w 2017 r. 263 500 zł. Nie są to wskaźniki normatywne, czyli wynikające z regulacji ustawowych, ale mogą służyć jako jeden z punktów odniesienia przy rozpoznawaniu wniosków o zwolnienie od kosztów sądowych.

Jakkolwiek kwota opłat sądowych, do uiszczenia których zobowiązany był każdy z powodów jest spora, bo wynosząca prawie po 100 000 zł, to zważywszy zwłaszcza na wartość aktywów majątkowych trwałych każdego z powodów (co najmniej kilkanaście razy przewyższających majątek przeciętnego gospodarstwa domowego w Polsce), a także wysokość dochodów w ich dwuosobowych gospodarstwach domowych, brak jest podstaw do przyjęcia, iż zasługują oni nawet na częściowe zwolnienie od kosztów sądowych. Faktem jest, że wysokość tych opłat przewyższa miesięczne dochody gospodarstw domowych powodów i to w sytuacji, gdy nie mają oni wolnych aktywów obrotowych (np. oszczędności pieniężnych). Niemniej trzeba wziąć pod uwagę możliwość spieniężenia posiadanych przez nich aktywów trwałych, czy pozyskanie środków pieniężnych z kredytów, pożyczek bankowych, bądź pożyczek ze źródeł pozabankowych, przy uwzględnieniu możliwości pokrywania rat kredytowych oraz wartości aktywów trwałych, jako możliwych przedmiotów zabezpieczeń rzeczowych spłaty zobowiązań kredytowych (zdolność kredytowa). Oczywistym jest też, że strona ubiegająca się o zwolnienie od kosztów sądowych, w przypadku gdy nie ma wolnych środków pieniężnych, ale uzyskuje dochody w wysokości przewyższającej koszt koniecznego utrzymania siebie i rodziny oraz włada aktywami trwałymi, które mogą być przedmiotem zabezpieczenia, musi dysponować czasem na pozyskanie środków finansowych ze źródeł bankowych, bądź pozabankowych. W niniejszej sprawie zaskarżony kasacją wyrok zapadł pod koniec października 2017 r., zaś skarga kasacyjna została wniesiona w połowie lutego 2018 r. Poza tym, proces w tej sprawie toczy się od 2012 r. (od 2014 r. powodowie domagali się zapłaty łącznie ponad 6 mln zł), w związku z czym, powinni byli liczyć się z koniecznością ponoszenia tych kosztów w wysokościach adekwatnych do wartości przedmiotu sporu, w przypadku kwestionowania niekorzystnych dla nich rozstrzygnięć sądowych. W efekcie mieli oni wystarczający czas na zdobycie tych środków.

Wprawdzie twierdzą, że banki nie uwzględniały ich wniosków kredytowych, ale nie wykazali, jakie konkretnie w tej materii podjęli działania (tj. w ilu i jakich bankach składali wnioski kredytowe) i z jakich przyczyn odmówiono im tych środków, oraz że nie mogli pozyskać środków pieniężnych z innych źródeł i dlatego, w tym poprzez sprzedaż części środków trwałych.

Z oświadczeń majątkowych powodów nie wynika, by poza nieruchomością położoną w W., stanowiącą ich współwłasność, inne aktywa były zajęte egzekucyjne lub obciążone rzeczowo, co oznacza, że wartość czynna ich majątków jest nadal bardzo duża. Dlatego ich twierdzenia w oświadczeniach majątkowych nie dają podstawy do przyjęcia, że wykazali brak zdolności kredytowej, tj. że nie dysponują środkami, z których mogliby pokrywać zobowiązania kredytowe zaciągnięte na pokrycie opłat sądowych oraz aktywami trwałymi, które mogłyby posłużyć jako zabezpieczenie spłaty kredytu.

Powodowie jako osoby majątne nie mogą być - z punktu widzenia instytucji zwolnienia od kosztów sądowych - lepiej traktowani, od osób, które nie mają, albo mają mniejsze niż oni aktywa majątkowe trwałe, ale za to dysponują aktywami obrotowymi o zbliżonej wartości do wartości aktywów trwałych powodów. W przeciwnym wypadku prowadziliby proces o zapłatę kwot po prawie 2 mln. zł na koszt podatników.

Skoro zatem postanowienie Sądu Apelacyjnego odmawiające powodom zwolnienia o opłat sądowych od skargi kasacyjnej było prawidłowe, to jego konsekwencją była konieczności uiszczenia przez nich opłat sądowych w terminie tygodniowym od doręczenia im tego postanowienia (art. 112 ust. 3 u.k.s.c.; por. uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 16 marca 2017 r. - zasada prawna - III CZP 82/16, OSNC 2017, nr 7-8, poz. 75), którego to obowiązku nie dopełnili, co z kolei uzasadniało odrzucenie skargi kasacyjnej.

Z powyższych względów, Sąd Najwyższy orzekł na podstawie art.398¹⁴ k.p.c. w zw. z art. 394¹ § 3 k.p.c.